

ACTA MVSEI APVLENSIS

APULUM LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

Fondator

ION BERCIU

Editor

GABRIEL TIBERIU RUSTOIU

Colegiul editorial:

RADU ARDEVAN – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
DAN BĂCUEȚ-CRIȘAN – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
NIKOLAUS BOROFFKA – Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
HORIA ION CIUGUDEAN – Muzeul Național al Unirii, Alba Iulia
SORIN NEMETI – Universitatea „Babeș-Bolyai”, Cluj-Napoca
CHRISTOPHER F. E. PARE – Universitatea „Johannes Gutenberg”, Mainz
ZENO KARL PINTER – Universitatea „Lucian Blaga”, Sibiu
CRISTIAN IOAN POPA – Universitatea „1 Decembrie 1918”, Alba Iulia
FLORIAN MATEI-POPESCU – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IOAN CAROL OPRIȘ – Universitatea București
EMANOIL PRIPON – Muzeul Județean de Istorie și Artă, Zalău
AUREL RUSTOIU – Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca
CRISTIAN SCHUSTER – Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
VOLKER WOLLMANN – Obrigheim

Colegiul de redacție:

RADU OTA – redactor șef
SIDONIA PETRONELA OLEA – secretar de redacție
CRISTINEL FÂNTÂNEANU – secretar de redacție
ADINA BOGDAN – membru
GEORGE VALENTIN BOUNEGRU – membru
ILIE LASCU – membru
CRISTIAN TITUS FLORESCU – membru
ANCA TIMOFAN – membru

Adresa de corespondență:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
510010 ALBA IULIA
Str. Mihai Viteazul, 12-14
Tel. 0258/813300

Mailing address:

MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA
RO – 510010 ALBA IULIA
12-14, Mihai Viteazul St.
Tel. (+40) (258) 813300

www.revista-apulum.ro; www.mnuai.ro

© 2024 MUZEUL NAȚIONAL AL UNIRII ALBA IULIA

ISSN – 1013-428X

ISSN – 2247 – 8701

ISSN-L – 2247 – 8701

ACTA MVSEI APVLENSIS

APVLVM

LXI

series *ARCHAEOLOGICA ET ANTHROPOLOGICA*

ALBA IULIA

MMXXIII

Tehnoredactare: RADU OTA

Traducerea și verificarea textelor în limba engleză: ADINA BOGDAN

Autorii își asumă întreaga răspundere pentru conținutul studiilor

Materialele nepublicate nu se restituie autorilor

S U M A R

CONTENTS – SOMMAIRE – INHALT

IOAN OPRIȘ, In memoriam Hadriani Daicoviciu (11 octombrie 1932 – 4 octombrie 1984).....	XI
RADU ARDEVAN, Câteva amintiri despre Hadrian Daicoviciu.....	XXXI
VASILE MOGA, In memoriam Hadriani Daicoviciu.....	XXXIX
CRISTINEL FĂNTÂNEANU, Profesorul Sabin Adrian Luca la 65 de ani.....	XLI

STUDII ȘI ARTICOLE – STUDIES AND ARTICLES

ARHEOLOGIE & ANTROPOLOGIE

ARCHAEOLOGY & ANTHROPOLOGY

RADU-ANDREI SPIRIDON, Materialul litic șlefuit din situl de la Tărtăria - <i>Gura Luncii</i> (jud. Alba, România). Campaniile 2019 și 2021 <i>The Ground Stone Assemblage from Tărtăria - Gura Luncii (Alba County, Romania). 2019 and 2021 Campaigns</i>	1
TÜNDE HORVATH, An Unprovenanced Human Figurine in the Collection of Classical Antiquities of the Museum of Fine Arts (Part 1) <i>O figurină antropomorfă de origine necunoscută în colecția de antichități clasice a Muzeului de Arte Frumoase (partea I)</i>	51
GABRIEL BĂLAN, RALUCA BURLACU-TIMOFTE, ORIANA SVEDAC, ANDREI MĂRINCEAN, SORIN FELEA, Cercetările arheologice preventive de la Șag – <i>Situl 5</i> (jud. Timiș) <i>Rescue Archaeological Research at Șag – Site 5 (Timiș County)</i> ...	95
GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Proto-monede, bijuterii, amulete... Despre două categorii de piese de bronz descoperite în teritoriul Istro-Pontic (secolele V-III a.Chr.) <i>Proto-Coins, Jewels, Amulets... About Two Categories of Bronze Pieces Discovered in the Istro-Pontic Territory (5th-3rd Centuries BC)</i>	167

DOREL BONDOC, LIVIA BUZOIANU, O amforă elenistică șampilată de la Dăneasa, județul Olt <i>A Stamped Hellenistic Amphora from Dăneasa, Olt County.....</i>	193
MARIAM SLIMOUN, Les épitaphes bilingues, latin et araméen, de Tibiscum <i>Epitafurile bilingve, în latină și aramaică, de la Tibiscum.....</i>	199
GABRIELA FILIP, Sarcophagus of <i>Aelius Iulius Iulianus</i> from Romula, an Expression of Roman Provincial Art and Poetry <i>Sarcofagul lui Aelius Iulius Iulianus din Romula, o expresie a artei și poeziei provinciale romane</i>	231
RADU OTA, ANDREI BUTA †, Material tegular șampilat descoperit recent în castrul roman de la Apulum <i>Stamped Tegular Material Recently Discovered in the Roman Fortress of Apulum</i>	247
DAN GEORGE ANGHEL, Utilizarea gudronului din coajă de mesteacăn în perioada romană la Apulum <i>Use of Birch Bark Tar During the Roman Period at Apulum.....</i>	281
CSABA SZABÓ, IOAN MUNTEAN, MIRUNA LIBIȚĂ-PARTICĂ, ORSOLYA GYURKA, Materiality of Roman Religion in Apulum. Catalogue and Topography of the Finds <i>Materialitatea religiei romane la Apulum. Catalogul și topografia descoperirilor.....</i>	311
RADU PETCU, INGRID PETCU-LEVELI, A Lead Votive Statuette Depicting a <i>Genius Cucullatus</i> Discovered Near Tomis (Moesia Inferior) <i>O statueta votivă din plumb ilustrând un Genius Cucullatus descoperită lângă Tomis (Moesia Inferior).....</i>	377
ALEXANDER HARIZANOV, <i>Plumbatae</i> from <i>Dacia Ripensis</i> : the Lead-Weighted Darts From a Newly Discovered Fortified Settlement Near Modern-Day Dimovo, Bulgaria, in Their Provincial and Regional Context <i>Plumbatae din Dacia Ripensis: săgeți de mână cu plumb dintr-o așezare fortificată recent descoperită lângă Dimovo de astăzi, Bulgaria, în contextul lor provincial și regional</i>	395

ARHEOZOOLOGIE

ARCHAEOZOLOGY

- ALEXANDRA-PAULA SICOE, MIHAI GLIGOR, SIMINA MARGARETA STANC, Exploatarea resurselor animale în așezarea eneolitică de la Alba Iulia - *Lumea Nouă*: analiza arheozoologică a unui complex aparținând grupului Foeni
Exploitation of Animal Resources in the Eneolithic Settlement of Alba Iulia - Lumea Nouă: Archaeozoological Analysis of a Feature Belonging to the Foeni Cultural Group 433
- XENIA POP, Cercetări arheozoologice în așezarea din epoca bronzului târziu de la Conop - *Sit 5* (Jud. Arad)
Archaeozoology Research in the Late Bronze Age Settlement at Conop - Sit 5 (Arad County)..... 455
- GEORGETA EL SUSI, FLORIN CIULAVU, Cercetări arheozoologice în așezarea romană de la Apulum – Colonia Aurelia Apulensis
Archaeozoological Research in the Roman Settlement from Apulum – Colonia Aurelia Apulensis 471

RESTAURARE – CONSERVARE – INVESTIGAȚII

RESTORATION – CONSERVATION – INVESTIGATIONS

- ANDREEA-BRÂNDUȘA BUNGĂRDEAN, Intervenții de conservare și restaurare asupra unui ancadrament de piatră descoperit la clădirea fostei primării din Turda
Conservation and Restoration Interventions on a Stone Framing Discovered at the Building of the Former Town Hall in Turda 503
- CARMEN CECILIA DRAGOMIR, Salvarea și protejarea patrimoniului cultural mobil provenit din descoperiri întâmplătoare. Studiu de caz: depozitul de bronzuri din comuna Iara, județul Cluj
Saving and Protecting Chance Discoveries of Movable Cultural Heritage. Case Study: the Bronze Deposit from Iara Comune, Cluj County..... 517

RECENZII ȘI NOTE DE LECTURĂ

REVIEWS AND READER'S NOTES

- MARIUS-MIHAI CIUTĂ, Tudor Roșu, Florin Bogdan, *Apulum. În universul unei reviste*, Bibliotheca Musei Apulensis XLII, Editura Muzeului Național al Unirii Alba Iulia – Editura Mega, Alba Iulia – Cluj-Napoca, 2023, 214 pagini..... 527
- GEORGE BOUNEGRU, Andrea Popa, *Managementul integrat al patrimoniului cultural mondial în România*, Studiu de caz: frontiera romană din Dacia. Siturile de epocă romană de la Brețcu, Comolău și Boroșneu Mare, Editura Astra Museum, Sibiu, 2023, 279 pagini, 73 figuri..... 537
- CLAUDIU PURDEA, Augustin Lazăr, Sorin Alămoreanu, Marius M. Ciută (ed.), *Combaterea spălării bunurilor culturale pe piața antichităților: rolul expertului judiciar/Fighting the laundering of cultural goods on the antiques market: the role of the judicial expert: in memoriam Barbara Deppert-Lippitz*, Ed. Universul Juridic, București, 2024, 311 pagini..... 539

CRONICA PUBLICAȚIILOR

THE CHRONICLE OF THE PUBLICATIONS

- GEORGE BOUNEGRU, Cronica publicațiilor membrilor Secției Arheologie, apărute în anul 2023..... 545
- SIDONIA PETRONELA OLEA, Cronica publicațiilor membrilor Compartimentelor Restaurare ceramică – metal – textile și Restaurare piatră din cadrul Centrului Național de Conservare – Restaurare Carte Veche Alba Iulia, apărute în anul 2023..... 550

NECROLOG

OBITUARY

RADU OTA, ANCA-DANIELA MATIȘ, ANCA TIMOFAN
Andrei Buta, un destin frânt prea devreme.....551

Lista autorilor.....555

IN MEMORIAM HADRIANI DAICOVICIU

Dr. Vasile MOGA

Din mulțimea expresiilor celebre păstrate în memoria contemporanilor, dar cu origini din antichitatea clasică, cea mai apreciată dintre ele rămâne, în opinia noastră, „*Fugit irreparabile tempus*” aparținând lui Vergilius (*Georgicele* III, vers 284). Adevărul vergilian se poate referi, în cazul de față, la împlinirea a 40 de ani de la dispariția Profesorului Hadrian Daicoviciu, trecut în lumea umbrelor în 4 octombrie 1984, la numai 52 de ani. Nu vom insista aici și acum, au făcut-o și alții (Ioan Glodariu, Viorel Căpitanu și Adrian Rădulescu în revistele pe care muzeele din România le mai editează, unde autorii citați îi descriu *sine ira et studio*, dar cu sinceră tristețe, cariera universitară la Oradea și Cluj-Napoca, cea din fruntea Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei din urbea de pe Someș, apoi activitatea de pe șantierul arheologic din zona Cetăților dacice din arealul Munților Orăștiei, și de pe șantierul de la Craiva și Căpâlna, iar apoi din capitala provinciei Ulpia Traiana Sarmizegetusa, unde *Hașul*, cum îl numeau nu numai în anii studenției, și ulterior, în discuții pe care îl pomeneau apreciindu-l nu numai ca fiu al marelui savant Constantin Daicoviciu, a realizat săpături arheologice fiind apreciat în egală măsură pentru activitatea științifică, orele de la cursurile și seminariile pe care le susținea, ca membru al unor importante instituții de profil din țară și străinătate), dar pot spune că era un *Om* cu care puteai discuta de la egal la egal, fiind deschis dialogului în domeniul variat al istoriei (și nu memoriei), această *magistra vitae*.

A fost autorul unor numeroase articole științifice, a monografiei *Dacii*, apărută în mai multe ediții, dintre care una la Chișinău, al volumului *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, prezentat inițial ca teză de doctorat, și al paginilor dedicate capitalei Daciei romane în colaborare cu colegul nostru Dorin Alicu (Colonia Ulpia Traiana Dacica Sarmizegetusa), editată la Editura Sport-Turism, în seria Monumente și Muze, coordonată de Andrei Aricescu, în 1984 și, în sfârșit, broșura de popularizare intitulată *Portrete dacice*, apărută la Editura Științifică și Enciclopedică în 1984. Coincidența a făcut ca, în momentul lecturii acestor pagini cu referire la unii dintre cei mai renumiți dinastați daci, să fiu anunțat despre dispariția lui neașteptată. Am participat împreună cu alți colegi de la Alba Iulia și din țară la funeraliile de la Cluj-Napoca.

L-am cunoscut și apreciat cu prilejul unor manifestări științifice, unde prezenta comunicări și coordona discuții, la Alba Iulia, Cluj-Napoca, București, Constanța, dar și la Roșia Montană (Alburnus Maior), în 1981, cu prilejul aniversării a 1850 de ani de la cea mai veche tăbliță cerată (6 februarie 131

p.Chr.) din cele 25 de acte juridice și de altă natură descoperite fortuit în galeria de sub masivul Orlea, redată la rândul său circuitului științific și turistic.

Între anii 1965-1967, l-am cunoscut, student fiind, în calitate de coordonator al șantierului arheologic de la Căpâlna, de pe Valea Sebeșului, din colectivul căruia făcea parte și Ioan Glodariu, profesor la Alma Mater Napocensis, cel cu care am redactat ulterior monografia cetății de aici, apărută în două ediții, una la București, în 1989, și a doua la Alba Iulia, în 2006. Țin să precizez că în urma unor vizite am găsit întâmplător, pe una din terasele sitului, un tambur din piatră calcaroasă ce provenea de la un bănuț sanctuar patruleter al cetății. Acest lucru ne-a determinat ca, împreună cu Ioan Glodariu (decedat și el), să reluăm cercetările în 1982 și anul ce a urmat, descoperind în intrarea secundară din zona cetății un mic stâlp paralelipipedic, ascuțit la vârf, ce provenea cu certitudine din zona ce limita locul de cult, distrus, ca de altfel întreaga cetate, în timpul campaniilor de cucerire a Regatului dac, în înaintarea cavaleriei maure „*munte după munte*” spre complexul de la Sarmizegetusa Regia. Firește, l-am anunțat atunci pe profesorul Hadrian Daicoviciu, care a ținut să ne facă o vizită. Ne-am întâlnit în autogara din Sebeș (el venea de la București după o vizită din Canada), i-am arătat artefactele în cauză ce întăreau convingerea că și locuitorii de aici își construiseră un loc de cult.

Rămânând în continuare la participarea noastră la cercetările din șantierele de epocă dacică, nu pot să trec cu vederea că în 1968, în anul IV fiind, studenții participau conform uzanțelor la practica de vară (în cazul meu și cel al prietenului Mihai Bărbulescu de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, am fost repartizați în punctul Fețele Albe din vecinătatea Sarmizegetusei Regia). Timp de patru săptămâni am luat parte la cercetările de la Fețele Albe, și la fiecare sfârșit de săptămână coboram spre cabana turistică de la Costești, deplasându-ne de aici cu un automobil (ce aparținuse Anei Pauker) transformat în drezină. Făceam o haltă la Anineșu de unde luam *pâine și... întăritor*, și apoi cel care conducea mijlocul de transport renunța voit la frână, așa încât prindea o viteză ce ne dădea fiori până la oprirea în apropierea locului de cazare. În același context am urcat în premieră spre cetățile de la Costești și Blidaru unde cercetările fuseseră finalizate anterior. Grupului nostru i s-a adăugat familia medicului Hărăguș (originar din zona Bradului) cu care se îngrijea de sănătatea „*temutului Bulibașă*” (expresia aparținea marelui epigrafist Ioan I. Russu), Constantin Daicoviciu.

La patru decenii de la dispariția lui Hadrian Daicoviciu, pe care l-am avut dascăl apropiat, conducându-mi teza de licență în 1969, și făcând parte din comisia mea de doctorat în 1982, ilustrul Profesor merită întreaga mea considerație.

Alba Iulia, 10 iulie 2024